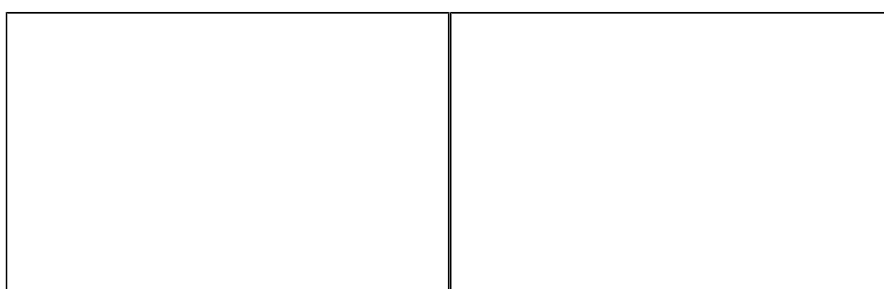

Rodzina Ulmów z Markowej

<https://rodzinaulmow.ipn.gov.pl/ulm/wydarzenia/20917,Na-Podkarpaciu-upamietniono-Zydow-zamordowanych-w-Markowej.html>
20.05.2024, 05:25

Na Podkarpaciu upamiętniono Żydów zamordowanych w Markowej

Na Cmentarzu Wojennym Ofiar Hitleryzmu w Jagielle-Niechciałkach odbyła się uroczystość z udziałem Prezydenta RP Andrzeja Dudy, upamiętniająca Żydów zamordowanych przez Niemców w Markowej w latach 1942-1944, m.in. z rodzin Didnerów, Goldmanów i Grünfeldów, zabitych wraz z rodziną Ulmów.

Modliitwę przed Pomnikiem Pamięci Żydów Obywateli II Rzeczypospolitej, zamordowanych w Markowej w latach 1942-1944 przez funkcjonariuszy niemieckich formacji okupacyjnych odmówili naczelny Rabin Polski Michael Schudrich, a następnie kard. Grzegorz Ryś, przewodniczący Komitetu KEP ds. Dialogu z Judaizmem oraz kard. Marcello Semeraro - wysłannik papieża, prefekt Dykasterii Spraw Kanonizacyjnych, który przewodniczył mszy beatyfikacyjnej rodziny Ulmów.

W spotkaniu modlitewnym uczestniczyli Prezydent Andrzej Duda z Małżonką Agatą Kornhauser-Dudą, ministrowie w Kancelarii Prezydenta RP: m.in. Grażyna Ignaczak-Bandyk, Piotr Ćwik, Wojciech Kolarski. Obecni byli także Ewa Leniart - wojewoda podkarpacki, Władysław Ortyl - marszałek województwa podkarpackiego oraz przedstawiciele władz IPN: prezes dr Karol Nawrocki i jego zastępca dr Mateusz Szpytma.

Para prezydencka złożyła przed pomnikiem biało-czerwony wieniec.

Pomnik w kształcie macewy, umieszczony na grobie zamordowanych Żydów, przygotował Instytut Pamięci Narodowej. Monument jest poświęcony pamięci Żydów, obywateli II Rzeczypospolitej zamordowanych w Markowej w latach 1942-1944 przez Niemców, ekshumowanych z miejsc kaźni i przeniesionych na ten cmentarz w 1947 roku. Tu spoczywają zamordowani z rodziną Ulmów Saul Goldman, Mechel Goldman, Joachim Goldman, Baruch Goldman oraz Masia Grinbaum, Rojza Grinbaum, Ryfka Grinbaum i Szloma Loberfeld.

Inskrypcja na pomniku:

PAMIĘCI ŻYDÓW

OBYWATELI II RZECZYPOSPOLITEJ

ZAMORDOWANYCH W MARKOWEJ W LATACH 1942-1944

PRZEZ FUNKCJONARIUSZY NIEMIECKICH FORMACJI OKUPACYJNYCH

EKSHUMOWANYCH Z MIEJSC KAŻNI

I PRZENIESIONYCH NA TEN CMENTARZ W 1947 R.

TU SPOCZYWAJĄ BŁOGOSŁAWIONEJ PAMIĘCI

ZAMORDOWANI Z RODZINĄ ULMÓW

SAUL GOLDMAN

MECHEL GOLDMAN

JOACHIM GOLDMAN

BARUCH GOLDMAN

MOJŻESZ FAJWEL GOLDMAN

GOŁDA (GIENIA) GRÜNFELD

LEA DIDNER

RESZLA (REISZEL) DIDNER

ORAZ

MASIA GRINBAUM

ROJZA GRINBAUM

RYFKA GRINBAUM

SZLOMA LOBERFELD

LEJZOR LOMBARFELD

HADASA MILLER

SZMUL TENCER

I 34 OSOBY NIEZNANE

INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ

2023

* * *

Zbrodnia w Markowej

Przed wybuchem II wojny światowej mieszkało na Podkarpaciu co najmniej 120 tysięcy Żydów. W samej niemal 4,5 tysięcznej Markowej mieszkało ok. 120 osób wyznania mojżeszowego. Ich domy nie tworzyły zwartej skupiska, ale były rozrzucone po całej wsi. Mieli też trzy domy modlitwy, a na większe święta wyjeżdżali do synagogi w Łańcucie. Markowscy Żydzi zajmowali się głównie handlem, jedynie kilka osób uprawiało ziemię.

Józef Ulma już przed wojną pozostawał w bardzo dobrych stosunkach z Żydami. Kilka rodzin żydowskich mieszkało z nim po sąsiedzku, z innymi handlował uprawianymi przez siebie warzywami.

Wojenny terror bardzo szybko zaczął zbierać swoje żniwo. 23 listopada 1939 r. wszedł w życie nakaz, by wszyscy Żydzi powyżej 10 roku życia nosili na ramionach opaski z gwiazdą Dawida. Wkrótce potem weszły kolejne obostrzenia: obowiązek pracy, zakaz korzystania ze środków transportu czy opuszczania bez zezwolenia miejsca zamieszkania. Żydów umieszczano w gettach lub kierowano do obozów pracy.

W 1941 r. Niemcy podjęli decyzję o „ostatecznym rozwiązaniu kwestii żydowskiej”, a los Żydów stał się dramatyczny. W obozach zagłady, wskutek rozstrzeliwań, w komorach gazowych i z wycieńczenia zginęło niemal 6 mln europejskich Żydów. Do końca 1942 r. funkcjonariusze Rzeszy Niemieckiej wymordowali prawie 1,3 mln Żydów z dystryktu

warszawskiego, radomskiego, lubelskiego i krakowskiego, ponad pół miliona z dystryktu Galicja i ok. 130 tys. z Okręgu Białostockiego. Również w 1941 roku Niemcy, w odróżnieniu od sytuacji w okupowanych krajach na zachodzie Europy, wprowadzili na ziemiach polskich karę śmierci za jakąkolwiek pomoc Żydom. Z tego powodu zostało zamordowanych około tysiąca Polaków.

Trwająca od marca 1942 r. akcja „Reinhardt,” której celem było wymordowanie wszystkich Żydów w Generalnym Gubernatorstwie oraz Okręgu Białostockim, zaczęła być realizowana w Łańcucie i jego okolicach na przełomie lipca i sierpnia 1942 roku. Niemcy wprowadzili zakaz przebywania Żydów na terenie Markowej i rozpoczęli wywózkę do obozu pracy w Pełkiniach, a następnie do obozu zagłady w Bełżcu.

Niektórzy z markowskich Żydów poprosili wówczas Ulmów o pomoc. Początkowo Józef pomagał im budować ziemianki na obrzeżach wsi. Wiemy o czteroosobowej rodzinie, zwanej Ryfkami, której pomógł zbudować schron w jarze niedaleko potoku. Nie był to jednak skuteczny sposób na przeżycie - niemieccy żandarmi wraz z granatowymi policjantami przeprowadzali doraźne poszukiwania Żydów: zarówno we wsi, jak i w okolicy.

13 grudnia 1942 r. Niemcy nakazali zorganizowanie akcji poszukiwawczej sołtysowi Markowej. Sołtys przed południem poinformował mieszkańców wsi o planowanej akcji, czym umożliwił ukrywającym lepsze zabezpieczenie kryjówek. Co najmniej 26, w większości przymuszonych, mieszkańców odszukało 25 z około 54 ukrywających się Żydów.

Pojmanych zamknięto w tzw. areszcie gminnym, znajdującym się przy głównym skrzyżowaniu we wsi. 14 grudnia 1942 r. wszyscy zostali rozstrzelani przez żandarmerię niemiecką z Łańcuta. Mimo tej akcji w Markowej po grudniu 1942 r. nadal ukrywano 29 Żydów, z których 21 doczekało końca okupacji.

Ośmioro zostało zamordowanych wraz z rodziną Ulmów 24 marca 1944 roku.

Żydzi byli ukrywani w Markowej przez kilka rodzin, ale największą grupę w swoim domu przyjęli Ulmowie. Stało się to najprawdopodobniej w grudniu 1942 roku. Byli to znajomi Ulmów z Łańcuta: Saul Goldman z synami Baruchem, Mechelem, Joachimem i Mojżeszem oraz sąsiadki Ulmów z Markowej - Gołda Grünfeld i Lea Didner, córki Chaima Goldmana - krewnego wspomnianego wyżej Saula. Lea ukrywała się wraz z małą córeczką o imieniu Reszla.

Saul Goldman miał ok. 70 lat i handlował bydłem. Mieszkał w Łańcucie, ale był znany w Markowej, do której często przyjeżdżał w interesach. Z kolei rodzice Lei i Gołdy to Chaim i Estera Goldmanowie, którzy jako nieliczni Żydzi byli i rolnikami, i handlarzami, prowadzącymi sklepik w Markowej.

Wiemy, że Józef Ulma wraz z Goldmanami zajmował się garbowaniem skór, które sprzedawał, by zarobić na życie. Umożliwiało to położenie domu Ulmów na uboczu wsi. Ukrywający się Żydzi zapewne łożyli na swoje utrzymanie; nic jednak nie wskazuje na to, aby Ulmowie pomagali im w zamian za gratyfikację finansową. Nawet pod koniec okupacji Gołda Grünfeld dysponowała jeszcze złotymi precjozami, które przy jej zwłokach znaleźli niemieccy żandarmi.

Duże ilości jedzenia, które kupowała Wiktoria, zwracały jednak uwagę otoczenia i sugerowały, że w ich domu mieszkają nie tylko członkowie rodziny. Pozostaje zagadką, kto i kiedy doniósł Niemcom o ukrywających się Żydach. Prawdopodobnie był to Włodzimierz Leś – posterunkowy Polnische Polizei, czyli granatowy policjant z Łańcuta. Według ustaleń podziemia był on wyjątkowo gorliwym współpracownikiem niemieckich okupantów. Dokumenty sugerują również, że nim Goldmanowie zwrócili się o pomoc do Ulmów to właśnie Leś za pieniądze pomagał im ukrywać się w Łańcucie, a później wypędził, zatrzymując jednocześnie ich majątek.

Nocą z 23 na 24 marca 1944 r. do Markowej przyjechało 5 żandarmów i od 4 do 6 granatowych policjantów. Grupą dowodził szef łańcuckiej żandarmerii, porucznik Eilert Dieken.

Podczas snu zastrzelono trójkę Żydów, wkrótce zastrzelono pozostałych. Przed dom wyprowadzono Józefa Ulmę oraz jego ciężarną żonę Wiktorię. Następnie po naradzie z podwładnymi Dieken rozkazał również rozstrzelać dzieci. W kilka chwil zamordowano 17 osób – w tym rodzące się dziecko.

Po zakończeniu masakry Niemcy przystąpili do grabieży gospodarstwa i przedmiotów należących do zamordowanych. Mieszkańców wsi przymuszono do pogrzebania zabitych. Zostały wykopane dwa doły – w jednym pochowano Ulmów, w drugim Żydów. Na koniec oprawcy urządzili libację na miejscu kaźni. W styczniu 1945 roku ciała rodziny Ulmów zostały ekshumowane i przeniesione na miejscowy cmentarz parafialny. Dwa lata później podjęto szczątki zamordowanych Żydów i pochowano je na cmentarzu w Jagielle wraz z ofiarami masakry z 14 grudnia 1942 r.

Jedynym żandarmem osądzonym za zbrodnię z Markowej był Josef Kokott. W wyniku procesu, który toczył się przed Sądem Wojewódzkim w Rzeszowie w 1958 r., został [skazany na karę śmierci](#), którą następnie zamieniono na dożywocie. Po zmianie przepisów kara zmniejszona do 25 lat pozbawienia wolności. Zmarł w bytomskim więzieniu w 1980 roku.

Policjant granatowy Włodzimierz Leś został natomiast osądzony i ukarany przez Polskie Państwo Podziemne. 11 września 1944 roku polskie podziemie wykonało na nim wyrok śmierci. Dowódca żandarmów, Eliert Dieken, został po wojnie policjantem w Esens w Dolnej Saksonii. Nie żył już, gdy w latach 60. XX w., prokuratura przy Sądzie Krajowym w Dortmundzie wszczęła śledztwo w sprawie zbrodni popełnionych przez żandarmerię niemiecką w okupowanym powiecie jarosławskim. Zmarł w 1960 r. jako szanowany obywatel. Zarówno jego, jak i pozostałych uczestników mordu, nigdy nie dosięgła sprawiedliwość.

W 1995 r. Józef i Wiktoria Ulmowie zostali uhonorowani medalem Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. W 2010 roku prezydent Lech Kaczyński odznaczył ich pośmiertnie Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. Ubogie małżeństwo z Markowej stało się patronem szkoły i ulic. Ich imię nosi też jedyne w Polsce Muzeum Polaków Ratujących Żydów podczas II wojny światowej, otwarte w marcu 2016 roku w Markowej. 10 września 2023 r. w Markowej odbyła się beatyfikacja rodziny Ulmów.

24 marca – dzień śmierci rodziny Ulmów z Markowej – od 2018 r. jest obchodzony jako Narodowy Dzień Pamięci Polaków ratujących Żydów pod okupacją niemiecką dla uczczenia

tych wszystkich, którzy pomimo ogromnego niebezpieczeństwa nieśli pomoc ludności żydowskiej.

Markowscy Żydzi w obiektywie Józefa Ulmy

Ukrywani przez rodzinę Ulmów czterej synowie Saula Goldmana (ze zbiorów krewnych rodziny Ulmów)

Saul Goldman z Łańcuta (trzeci z prawej). Podczas okupacji niemieckiej razem z czterema synami był ukrywany przez Ulmów (ze zbiorów krewnych rodziny Ulmów)

Młodzież żydowska z Markowej (ok. 1940 r.)(ze zbiorów krewnych rodziny Ulmów)

Zdjęcie markowskich Żydówek autorstwa Józefa Ulmy. 24 marca 1944 r. na fotografię padły krople krwi ofiar niemieckiej zbrodni (ze zbiorów krewnych rodziny Ulmów)

[Poprzedni Strona](#)
[Następny Strona](#)